

DOI: 10.33270/02252901.1
УДК 343.134

КОСТИЦЬКИЙ Михайло*

доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України, почесний академік НАПрН України, головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України

Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2093-2513>

Онтологія правотворчості

Анотація. Проблема правотворчості знову набула актуальності в юридичній теорії й практиці у зв'язку з прийняттям 24 серпня 2023 року Верховною Радою України Закону України «Про правотворчу діяльність». З одного боку, цей Закон поклав край безплідним і схоластичним дискусіям про те, що є правотворчістю і що головніше: «правотворчість» чи «правоутворення», а з іншого боку, передбачив вимоги до важливої частини правотворчої діяльності – законотворчості та творення нормативно-правових актів. Торік у журналі «Філософські та методологічні проблеми права» ми спільно з професором Н. Кушаковою-Костицькою опублікували статтю «Філософські проблеми правотворчості», яка була філософською пропедевтикою до проблеми правотворчості. Безсумнівно, що це був лише пробний підхід до вирішення проблеми філософського осмислення правотворчості, адже є потреба в поглибленому аналізі онтології, епістемології, аксіології, гносеології, антропології правотворчості. У цій статті зроблено спробу онтологічного підходу до аналізу правотворчості як до сущого, буттєвого. Напевно, онтологічний підхід до правотворчості потребує ув'язування останньої з буттям соціуму, громадянського суспільства, держави, без яких правотворчість не існує, є недоцільною та неможливою. Також онтологія правотворчості пов'язана з онтологією, буттям права й законодавства. Дослідження зазначених моментів зробить зрозумілою потребу розвитку положень, закріплених у Законі України «Про правотворчу діяльність».

Ключові слова: правотворчість; законотворчість; онтологія; буття права; право; закон; громадянське суспільство; держава.

Історія статті:

Отримано: 30.01.2025

Переглянуто: 27.02.2025

Прийнято: 28.03.2025

Рекомендоване посилання:

Костицький М. Онтологія правотворчості. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1 (29). С. 7–13. DOI: 10.33270/02252901.1

*Відповідальний автор

Вступ

Правотворчість як теоретична й практична діяльність потребує наукового осмислення та аналізу. Десятки публікацій (від тез виступів на наукових форумах до монографій і статей в енциклопедіях) не лише не вирішили наявних проблем, а дедалі більше їх загострили. З притаманними для догматичної юриспруденції дискусіями після публікацій зарубіжних учених українські науковці (насамперед теоретики держави й права) почали «досліджувати» суміжні з правотворчістю поняття (а фактично синоніми) – «правоутворення», «правотворча діяльність», визначати, що є «ширшим», а що є «вужчим», що охоплює тощо. Інша група науковців наполегливо намагалася вмістити правотворчість до юридичної техніки, визначивши останню не лише як правотворчість, а й застосування права та навіть правоохорону.

Дискусії на окреслену тему автор убачає як такі, що описані Дж. Свіфтом у «Мандрах Гуллівера», які призвели до війни між Ліліпутією з Блефуском (Swift, 2013). Їх суть полягає в тому, з якого боку розбивати варені яйця – з «тупого» чи «гострого» кінця. Зазначимо, що в контексті розвитку філософії права дискусії на кшталт таких, що стосуються, зокрема поняття, принципів, визначення дедалі частіше тісняться аналізом суті юриспруденції, її окремих напрямів, динаміки її розвитку, зв'язком із соціумом, зокрема з громадянським суспільством. Значного поширення набуває юснатуралістична методологія, яка висвітлює юридичну науку не як опис догми, а як динамічну, «живу» систему.

В українській юридичній науці під час дослідження правотворчості домінує етатизм, тобто абсолютизація й возвеличення держави як єдиного монополіста у творенні законів. Останніх водночас з іншими нормативно-правовими актами вважають правом. До того ж зовсім уникають таких форм (джерел) права, як традиції, звичаї, судові прецеденти, договори, доктрини.

Щоб перебороти цю схоластику й догматизм в юриспруденції, необхідне її філософське переосмислення, зокрема, суті й змісту правотворчості. Для виконання цього завдання необхідно дослідити онтологію правотворчості, тобто питання буття і сущого правотворчості, її існування як соціального феномена.

Матеріали та методи

У межах дослідження, результати якого висвітлено в цій статті, використано енциклопедичну літературу та джерела з філософії, філософії права, проаналізовано низку положень Конституції України, Закону України «Про правотворчу діяльність».

Основним методом, який застосовано під час написання наукової праці, був юснатуралістичний метод, що дав змогу вийти в дослідженні за

традиційні межі позитивістської методології. Автором також використано й логічні методи (аналіз, синтез, дедукція, індукція тощо), і лінгвістичний, історичний, системний методи. Під час цілісного й комплексного підходів до аналізованої проблеми автор опирався на філософські методи.

Результати й обговорення

Правотворчість як складний і специфічний процес у теорії держави й права трактується як такий, що реалізується на гносеологічному, матеріальному та інституціональному рівнях (Moiseienkova, 2015, р. 274). Цей перелік можна розширити онтологічним, аксіологічним, праксеологічним, культурологічним рівнями тощо. Об'єднує їх онтологія чи онтологічний підхід до правотворчості. Для того, щоб дослідити онтологію правотворчості, необхідно від загального до конкретного вивчити положення онтології та від особливого до конкретного з'ясувати питання правової онтології, а далі онтології правотворчості.

Онтологія (грец. *o'n*, *o'ntos* – суще, *logos* – вчення) – вчення про буття. Вчення про буття в класичній філософії поряд з гносеологією, аксіологією, антропологією тощо виступають базою філософської системи, філософського підходу. Зміст поняття онтології в класичній філософії збігається зі змістом метафізики як цілісної системи. Еволюція поняття онтології проявляється у двох напрямках. У першому вона проявляється як метафізика аж до трансценденталізму, зокрема, у платонівській концепції ідей (ейдосів), схоластичному реалізмі, трактуванні буття (за Г. В. Ф. Гегелем) як етапу розвитку Абсолютної ідеї, трансцендентальної онтології неомізму тощо (Wolf, 2024; Hegel, 2015). Другий напрям полягає у визначенні онтології як філософії природи, отриманні знань про природу, з огляду на неї, орієнтації на взаємодію з природою в природознавстві. Певною віхою в розробці проблем онтології була філософія І. Канта, який оцінював усю попередню історію дослідження як догматизм (Kennington, 1985). У XIX–XX ст. онтологію пов'язують з психологічними феноменами (А. Шопенгауер) (Daub et al., 2024), логічними (У. Куайн) (Quine, 1980), лінгвістичними (Е. Бонвеніста) (Laplantine, & McElvenny, 2022). У XX ст. проблему онтології порушив М. Гайдеггер (2015), який трактував буття як людське буття. Він розрізняв буття від існування, людину він убачав як «пастора буття», що набуває в ній мовлення й форму вираження; метою філософії є повернення до «істини буття», яка живе в мові (Okrent, 2020).

В екзистенціалізмі буття розуміють як сферу людської покинутості (занедбаності) і водночас як буття людської екзистенції (Sasaп, 2023).

Для кінця XX і початку XXI ст. притаманне домінування спочатку в образотворчому

мистецтві, а згодом у музиці, архітектурі, культурі й навіть у філософії постмодернізму, який у попередній період розвитку характеризували як експансію ідей деонтологізації, а в період модерну як збереження ідеї онтологічного втілення суб'єктивного досвіду. У постмодерні буття конструюють виключно семіотично, має місце відмова від самоідентичності буття, неможливість побудови моделі реальності, поняття онтологія позбавляється смислу, впроваджується феномен «перевідкриття часу» або введення ідеї темпоральності в парадигмальні основи бачення реальності. Тобто в постмодерністському баченні опис буття як такого вбачається принципово неможливим.

Різновидом онтології є соціальна онтологія як вчення про буття суспільства, буття людини, людських індивідуумів, їх взаємозумовленості й самореалізації (Ásta, 2024).

Соціальне буття розуміється як процес у формах його відтворення, оновлення, змінах. Значення індивідів у соціальному бутті (та й у природному) безперечно зростає. Соціальна онтологія стає своєрідною теорією, яка відображає динаміку й структуру соціального процесу, конкретні форми їх реалізації в діяльності людей у різних її комбінаціях. Соціальна онтологія виробляється в процесі осмислення різних людських проблем. Вона створює узагальнений образ соціального буття, який проявляється в знанні гуманітарних наук.

Своєрідним різновидом соціальної онтології є правова онтологія як вчення про буття права в соціумі, функціонування правових феноменів (Garcia-Godinez, 2024).

За твердженням харківських філософів права останнє не є специфічною сферою соціального буття, відокремленою від інших соціальних сфер (Danyliuk, 2018). Тобто право, інтегроване в суспільне життя, простір цивілізованого існування людей, стає простором правової реальності. Ці міркування ми поділяємо частково, адже попри те, що право має важливе значення в соціумі, однак воно не є абсолютно всеосяжним, а все ж таки є специфічною сферою соціального буття. Навіть під час взаємодії з такими сферами соціальних норм, як релігійні чи моральні права не витісняє й не замінює їх, а взаємодіє і впливає на них, як і вони на право.

Буття права є основною його характеристикою. Водночас постає одвічне запитання: «А що є право як таке?» Донині воно не має відповіді. Тут згадаємо крилатий вислів І. Канта про те, що юристи досі шукають власне поняття права. І це стосується не лише того періоду, коли жив І. Кант, а й сьогодні. Тобто право продовжує виступати як непізнаний своєрідний об'єкт. Для перевірки цього твердження автора слід вдатися до енциклопедичних питань і підручників з теорії держави й права та філософії права. Можливо, представники математичних та природничих наук

обґрунтовано відмовлять юристам у застосуванні терміна «юридична наука», позаяк вони вважають, що такої не існує.

На думку А. Кауфмана (1997), важливим в онтологічному сенсі є запитання, що означає для права «бути», в якому типі реальності воно існує: в людському досвіді, культурі, зовнішньому світі.

Є. Спекторський (2011) в одній зі своїх головних робіт «Юриспруденція і філософія» зазначив, що світ права – це зовсім особливий світ, ніби надбудований юриспруденцією над емпіричною дійсністю. Важливим є також питання про реальність того спеціального світу, з яким стикається юриспруденція. Юристи вважають, що вони знають, з якою реальністю мають справу, однак, коли їх про це запитати, то їм доведеться самим запитувати та вирішувати одне з найважливіших питань правової онтології (Spektorskyi, 2011, p. 400).

Учений, юрист, філософ і психолог Л. Петражицький (2011), випускник університету святого Володимира, вважав правом двосторонні, імперативно-атрибутивні емоції, пов'язані із внутрішнім почуттям обов'язку певної поведінки. Тобто право є специфічним психічним переживанням, «юридичною емоцією», не явищем фізичного світу, а феноменом психічного світу (Petrazhyskyi, 2011, p. 80-82). Цей психічний світ характеризується інтуїтивним правом, а соціологічний світ – позитивним правом. Убачається, що має місце існування двох видів правової реальності: психічної та фізичної.

Видатний філософ і юрист Б. Кістяківський (1996) виокремлював чотири види реальності буття права: аналітичну, соціологічну, психологічну й нормативістську. До того ж він акцентував на тому, що право є соціальним явищем, пов'язаним із культурою; поняття права в культурі має домінантне значення. Визначення, що право є сукупністю чинних правових норм, є спірним у науці. Б. Кістяківський вважав, що суть існування права не в статтях, парадигмах законів, надрукованих кодексах, судових ухвалях та інших постановках органів влади, дотичних до правових питань, а у свідомості як загалом суспільства, так і його поодиноких членів (Kistiakivskyi, 1996, p. 97-98).

У літературі висловлено міркування, що Б. Кістяківський був критиком Л. Петражицького за його психологічну теорію права (Atoian, 2010, p. 10). З нашого погляду, право як елемент свідомості за Б. Кістяківським існує у двох різновидах: як суто психологічне явище, тобто деяка сукупність уявлень, відчуттів і вольових імпульсів або ж як норма чи, радше, сукупність норм, яким ми надаємо індивідуального значення і які народжуються в нашій свідомості з певними вимогами належності й обов'язку. Тобто психологічне та нормативне розуміння права є солідарними й взаємопов'язаними.

Ці питання постають також у зв'язку із з'ясуванням того, до якої реальності належить право: до реальності логічних істин, що існують і

суб'єктивно, і об'єктивно, реальності історичних істин або реальності морального світу? У філософії права виокремлюють широке й вузьке розуміння правової реальності. Широке розуміння – це всі правові феномени, а саме правові норми, інститути, наявні правовідносини, правові концепції. Вузьке розуміння правової реальності – це базові правові реалії, щодо яких усі інші правові феномени є похідними, тобто це правові норми. Змістом проблеми правової реальності є з'ясування питання про буття права, його вкорінення в людському існуванні. Специфіка правової реальності в тому, що вона є основним питанням правової онтології та дає змогу розглядати образ права, представлений у наявній правосвідомості. Це різні теорії, нормативні документи, повсякденний досвід правового життя (Andreiev et al., 2012, р. 50-52).

Проблемам правової реальності присвятив низку робіт член-кореспондент НАПрН України С. Максимов (2002). Він стверджував, що «правова реальність» є філософським еквівалентом поняття «правова система». Такі автори, як Д. Андреев та інші не погоджуються з цим трактуванням і зазначають, що система права як явище позитивного права вирізняється в об'єктивності щодо окремої людини та охоплює лише юридичні феномени. Правова реальність є одним з проявів культурного буття людини та охоплює все правове, світ права. У зв'язку з людиною правова реальність може розглядатися в онтологічному, гносеологічному та антропологічному аспектах. Водночас її можна аналізувати як спосіб організації та інтеграції правових аспектів життя людини. Світ права в цьому сенсі є світом належного, а не світом сущого, і світ права вбачається як реально існуючим.

У юридичній науці домінує підхід до онтологічної основи права як до такої, що не може бути пов'язаною з природою чи космосом. Право вбачається як позаприродне явище і його основ у природі віднайти не можна. Це твердження викликає заперечення, оскільки й природа, й соціум є нерозривно пов'язаними між собою, адже існує природна цілісність світу. Автор теорії соціального натуралізму академік О. Костенко стверджує, що право – це засіб узгодження суспільного життя людей із законами соціальної природи (Kostenko, 2020, р. 430). Про зв'язок чинного (людського) права із космічними законами й те, що останні є реальними джерелами права, автор виступив на академічних читаннях у Київському регіональному центрі Академії правових наук ще 2010 року (Kostytskyi, 2010).

Зазначені міркування академіків О. Костенка і М. Костицького не є спробою реанімування докласичного (або стихійного) підходу до онтології права (зокрема й правотворчості), в якому вбачається натуро- і космоцентризм. Класична світоглядна парадигма в юриспруденції пов'язана з акцентом на вроджені й невіддільні права

людини. Водночас у межах класичного підходу наявна неоднорідність філософської й правової онтології, збереження первинного натуралізму. Природа вбачається як взірць порядку та «благої мудрості в храмі творіння», тоді як «на ярмарку людських починань» констатується «лише боротьба безглуздих пристрастей, неприборканих сил і руйнівних мистецтв» (Tsymbaliuk, 2008, р. 101, 104). Посткласичний (постметафізичний) підхід до правової онтології передбачає подолання світоглядної методологічної прірви, побудованої методологією матеріалістичної діалектики між мисленням, буттям, суб'єкт-об'єктною розірваністю картини світу. Остання дедалі більше стає цілісною і єдиною (як це мало місце за часів Піфагора). Тобто йдеться про цілісність і єдність природи й соціуму, коли поняття «буття» стає невіддільним від смислу «буття людини у світі». Під час таких методологічних трансформацій визначення правотворчості як форми владної діяльності держави, спрямованої на створення нормативно-правових актів, вбачається архаїзмом.

Безперечно, в Законі України «Про правотворчу діяльність» (далі – Закон), прийнятому Верховною Радою України 24 серпня 2023 року й спрямованому на врегулювання діяльності зі створення законів і підзаконних нормативно-правових актів (ст. 8 Закону), йдеться про діяльність органів держави та органів і посадових осіб місцевого самоврядування¹. Тому може постати питання щодо творення інших документів, крім законів і підзаконних нормативно-правових актів, адже цей Закон присвячено правотворенню. Тобто онтологія правотворчості зводиться лише до творення законів і підзаконних актів. Зазначимо, що онтологічні проблеми правотворчості в Законі цілком окреслено. Це й правові засади правотворчості, її принципи, учасники, характеристика суті норми права й нормативно-правового акта, визначення юридичної сили та ієрархії нормативно-правових актів тощо.

Нововведенням є визначення публічної політики та її документів (ст. 20 Закону), зокрема, аналітичних, прогностичних і програмних. До аналітичних документів належать (ст. 21 Закону) зелена книга, оцінка впливу, біла книга та концепція проекту. Прогнозні документи публічної політики розробляють з метою визначення правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності планування правотворчої діяльності, уніфікації та систематизації законодавства (ст. 22 Закону). Програмними документами публічної політики є документи програмно-цільового характеру, в яких відображено пріоритетні напрями розвитку публічної політики, визначено та обґрунтовано

¹ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#Text>

стратегічні цілі публічної політики (ст. 23 Закону). Цими документами можуть бути послання Президента Верховній Раді України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України»; Коаліційна угода депутатських фракцій у Верховній Раді України, Програма діяльності Кабінету Міністрів України, програми АР Крим з соціально-економічного, культурного розвитку, раціонального природо-користування, охорони довкілля, місцеві або регіональні програми соціально-економічного та культурного розвитку, доктрини й стратегії для прогнозування розвитку країни, окремого виду суспільних відносин, програми та плани для розроблення заходів щодо досягнення окресленої мети.

Розділ II Закону присвячено підготовці проекту нормативно-правового акта, зокрема розробленню концепції проекту закону чи нормативно-правового акта, правотворчій ініціативі, розробленню проекту нормативно-правового акта суб'єктом правотворчої діяльності, суб'єктом правотворчої ініціативи, іншим суб'єктом. Суб'єкт правотворчої ініціативи зобов'язаний здійснити оцінку впливу проекту на суспільні відносини та викласти цю оцінку в пояснювальній записці (ст. 30 Закону).

Суб'єкт правотворчої ініціативи подає в установленому порядку проект нормативно-правового акта, водночас із ним концепцію (якщо вона є), пояснювальну записку, перелік нормативно-правових актів, які слід прийняти чи змінити, аналітичні документи публічної політики, інші супровідні документи.

Суб'єкт забезпечення правотворчої діяльності забезпечує проведення експертизи проекту нормативно-правового акта для визначення відповідності проекту зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, права ЄС, науковій, юридичній, антикорупційній, гендерно-правовій, антидискримінаційній та іншій практиці.

Крім цього можна за рішенням суб'єкта правотворчої діяльності або іншого уповноваженого суб'єкта проводити інші додаткові експертизи (ст. 44 Закону). Зазначені суб'єкти можуть проводити публічні консультації щодо проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення відкритості й прозорості право-творчої діяльності.

Окреслено також процедуру розгляду проекту, його прийняття й видання.

Висвітлені особливості процедури правотворчості від ідеї до вводу в дію нормативно-правового акта становлять основний зміст правової онтології. Слід зазначити, що наразі поза увагою ще залишилася онтологія творення інших джерел права, зокрема, традицій, звичаїв, судових прецедентів, договорів тощо, однак це вже проблема іншого дослідження.

Висновки

Онтологія правотворчості є серйозною й складною проблемою. Вона пов'язана із соціальною онтологією, онтологією правознавства, посідаючи місце одиничного в триаді загальне – особливе – одиничне. Правотворчість в онтологічному сенсі є специфічною діяльністю суб'єктів правотворчості, яка відрізняється від правозастосування та правоохорони. Вона також не збігається з юридичною технікою (хіба що в окремих епізодах чи фрагментах).

Онтологія правотворчості передбачає, що право твориться не лише державою й місцевим самоврядуванням, а й громадянським суспільством і його суб'єктами. У зв'язку з воєнним станом в Україні ми відстоюємо необхідність посилення ролі української держави в правотворчості. Однак у повоєнний період буде необхідність повернутися до інших суб'єктів правотворчості та посилення їх ролі в цьому процесі.

References

- [1] Andreiev, D.V., Vovk, V.M., Ivchenko, Yu. V., & Pavlyshyn, O.V. (2012). *Philosophy of law: current problems and modern interpretations* (2nd ed., rev.). Kyiv: NAVS.
- [2] Ásta. (2024). Social Ontology: Where Now? *Journal of Social Ontology*, 10(3), 7-10. DOI: 10.25365/jso-2024-9028
- [3] Atoian, O.M. (2010). The Idea of Intuitive Law in the Concept of L. Petrazhytsky. *Legal Bulletin*, 2(15), 8-11.
- [4] Danylian, O.H. (Eds.). (2018). *Society, Man, Law: Experience of Philosophical and Legal Understanding*. Kharkiv: Pravo.
- [5] Daub, J., Geva Brandt, A., Volkmer, S., Northoff, G., & Hirjak, D. (2024). Arthur Schopenhauer: An underappreciated philosopher in psychiatry and his applied epistemology of body and self-experience. *Schizophrenia Research*, 267, 487-496. DOI: 10.1016/j.schres.2024.04.019
- [6] Garcia-Godinez, M. (2024). A deflationary approach to legal ontology. *Synthese*, 203(64), 207-235. DOI: 10.1007/s11229-024-04487-1
- [7] Hegel, G.W.F. (2015). *Key Concepts*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9781315744292
- [8] Heidegger, M. (2015). *Being and Truth*. Bloomington: Indiana University Press.
- [9] Kaufmann, A. (1997). *Rechtsphilosophie*. Muncnen: C.H. Beck.
- [10] Kennington, R. (Ed.). (1985). *The Philosophy of Immanuel Kant*. Washington, D.C.: Catholic University of America Press. DOI: 10.2307/j.ctv80c9sp
- [11] Kistiakivskyi, B. (1996). *Selected Works*. Kyiv: Abrys.

- [12] Kostenko, O.M. (2020). *In the light of social naturalism (selected)*. Kyiv: Palyvoda A.V.
- [13] Kostytskyi, M.V. (2010). Renaissance of natural philosophy or universal (cosmic) laws as a source of law. *Academic readings*, 15, 22.
- [14] Laplantine, Ch., & Mcelvenny, J. (2022). Émile Benveniste. *Interviews in the history of linguistics*, 1, 61-66. DOI: 10.5281/zenodo.7096298
- [15] Maksymov, S.I. (2002). *Legal reality as a subject of philosophical understanding* (Doctoral dissertation, Kharkiv, Ukraine).
- [16] Moiseienkova, S.O. (2015). Anthropological and Legal Determinants of Law Formation. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series "Legal Sciences"*, 824(6), 272-277.
- [17] Okrent, M. (2020). *The Truth of Being and the History of Philosophy: A Companion to Rorty*. (Chapter 17), (pp. 281-296). New York: John Wiley & Sons Ltd. DOI: 10.1002/9781118972199.ch17
- [18] Petrazhyskyi, L.Y. (2011). *Selected Works* (Vol. 2). I.S. Hrytsenko (Ed.). Kyiv: Lybid.
- [19] Quine, W.V.O. (1980). *From a Logical Point of View: Nine Logico-Philosophical Essays*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: 10.2307/j.ctv1c5cx5c
- [20] Sasan, J.M. (2023). Existentialism and Its Influence on Our Understanding of Knowledge, Truth, Morality, Values, and Religion. *Journal of Learning on History and Social Sciences*, 1(1), 40-48. DOI: 10.61796/ejlhss.v1i1.11
- [21] Spektorskyi, Ye.V. (2011). Jurisprudence and Philosophy. *Philosophy and Encyclopedia of Law at St. Volodymyr University* (pp. 381-406). Kyiv: Lybid.
- [22] Swift, Dzh. (2013). *Gulliver's Travels*. Kharkiv: Folio.
- [23] Tymbaliuk, M.M. (2008). *Ontology of Legal Consciousness: Theory and Reality*. Kyiv: Atika.
- [24] Wolf, W.C. (2024). Hegel's Metametaphysical Antirealism. *International Journal of Philosophical Studies*, 1-22. DOI: 10.1080/09672559.2024.2427591

Список використаних джерел

- [1] Андреев Д. В., Вовк В. М., Івченко Ю. В., Павлишин О. В. Філософія права: актуальні проблеми та сучасні інтерпретації : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. та доповн. Київ : НАВС, 2012. 224 с.
- [2] Ásta. Social Ontology: Where Now? *Journal of Social Ontology*. 2024. Vol. 10. Issue 3. P. 7–10. DOI: 10.25365/jso-2024-9028
- [3] Атоян О. М. Ідея інтуїтивного права в концепції Л. Петражицького. *Юридичний вісник*. 2010. № 2 (15). С. 8–11.
- [4] Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2018. 350 с.
- [5] Daub J., Geva Brandt A., Volkmer S., Northoff G., Hirjak D. Arthur Schopenhauer: An underappreciated philosopher in psychiatry and his applied epistemology of body and self-experience. *Schizophrenia Research*. 2024. Vol. 267. P. 487–496. DOI: 10.1016/j.schres.2024.04.019
- [6] Garcia-Godinez M. A deflationary approach to legal ontology. *Synthese*. 2024. Vol. 203. No. 64. P. 207–235. DOI: 10.1007/s11229-024-04487-1
- [7] Hegel G. W. F. *Key Concepts*. London : Routledge, 2015. 264 p. DOI: 10.4324/9781315744292
- [8] Heidegger M. *Being and Truth*. Bloomington : Indiana University Press, 2015. 256 p.
- [9] Kaufmann A. *Rechtsphilosophie*. Muncnen : C.H. Beck, 1997. 365 s.
- [10] *The Philosophy of Immanuel Kant* / ed. by R. Kennington. Washington, D.C. : Catholic University of America Press, 1985. 264 p. DOI: 10.2307/j.ctv80c9sp
- [11] Кістяківський Б. Вибране. Київ : Абрис, 1996. 474 с.
- [12] Костенко О. М. У світлі соціального натуралізму (вибране). Київ : Паливода А. В., 2020. 811 с.
- [13] Костицький М. В. Ренесанс натурфілософії або всезагальні (космічні) закони як джерело права. *Академічні читання*. 2010. Вип. 15. 22 с.
- [14] Laplantine Ch., Mcelvenny J. Émile Benveniste. *Interviews in the history of linguistics*. 2022. Vol. 1. P. 61–66. DOI: 10.5281/zenodo.7096298
- [15] Максимов С. І. Правова реальність як предмет філософського осмислення : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12. Харків, 2002. 406 с.
- [16] Моїсеєнкова С. О. Антропологічно-правові детермінанти правоутворення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 824 (6). С. 272–277.
- [17] Okrent M. *The Truth of Being and the History of Philosophy: A Companion to Rorty*. New York : John Wiley & Sons Ltd., 2020. Chapter 17. P. 281–296. DOI: 10.1002/9781118972199.ch17
- [18] Петражицький Л. Й. Вибрані праці : у 2 кн. / за ред. І. С. Гриценка. Київ : Либідь, 2011. Кн. 2. 543 с.
- [19] Quine W. V. O. *From a Logical Point of View: Nine Logico-Philosophical Essays*. Cambridge : Harvard University Press, 1980. 184 p. DOI: 10.2307/j.ctv1c5cx5c

- [20] Sasan J. M. Existentialism and Its Influence on Our Understanding of Knowledge, Truth, Morality, Values, and Religion. *Journal of Learning on History and Social Sciences*. 2023. Vol. 1. Issue. 1. P. 40–48. DOI: 10.61796/ejlhss.v1i1.11
 - [21] Спекторський Є. В. Юриспруденція і філософія. *Філософія та енциклопедія права в університеті святого Володимира*. Київ : Либідь, 2011. С. 381–406.
 - [22] Свіфт Дж. Мандри Гуллівера. Харків : Фоліо, 2013. 333 с.
 - [23] Цимбалюк М. М. Онтологія правосвідомості: теорія та реальність : монографія. Київ : Атіка, 2008. 288 с.
 - [24] Wolf W. C. Hegel's Metametaphysical Antirealism. *International Journal of Philosophical Studies*. 2024. P. 1–22. DOI: 10.1080/09672559.2024.2427591
-

KOSTYTSKYI Mykhailo

Doctor of Law, Professor, Academic of the National Academy of Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Chief Researcher of the Department of Public and Legal Research of the Institute of Law-Making and Scientific-Legal Expertise of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2093-2513>

Ontological Problems of Lawmaking in Ukraine

Abstract. The problem of lawmaking has become relevant again in legal theory and practice in connection with the adoption in August 2023 by the Verkhovna Rada of Ukraine of the Law "On Lawmaking Activity". On the one hand, the Law put an end to fruitless and scholastic discussions about what lawmaking is and what is more important: "lawmaking" or "lawmaking", and on the other hand, it revealed the requirements for an important part of lawmaking activity – lawmaking and the creation of regulatory legal acts. Last year, in the journal "Philosophical and Methodological Problems of Law", we, together with Professor Natalia Kushakova-Kostytskaya, published the article "Philosophical Problems of Lawmaking", which was supposedly a philosophical propaedeutic to the problem of lawmaking. It is clear that this was only a tentative approach to solving the problem of philosophical understanding of lawmaking. It is obvious that there is a need for an in-depth analysis of the ontology, epistemology, axiology, epistemology, and anthropology of lawmaking. This article attempts an ontological approach or analysis of lawmaking as a being, an existential. Probably, an ontological approach to lawmaking requires linking the latter with the existence of society, civil society, and the state, without which lawmaking does not exist, is impractical, and impossible. Also, the ontology of lawmaking is related to the ontology, existence of law and legislation. A study of these points will make it clear the need to develop those provisions that are enshrined in the Law "On Lawmaking Activity."

Keywords: lawmaking; legislation; ontology; existence of law; right; law; civil society; state.